

ELTE | ÁJK
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

ELTE LAW WORKING PAPERS
2024/03

Az új természetjog és Hume guillotine-ja

Kökényesi Gábor

DOI: 10.58360/20241203-Kokenyesi

Kökényesi Gábor*

DOI: 10.58360/20241203-Kokenyesi

Absztrakt

A tanulmányban a John Finnis nevével fémjelzett új természetjogi iskola kiinduló állításait vizsgálom. Egészen pontosan azt kívánom elemezni, hogy az új természetjogi iskola helyesen teszi-e, hogy olyan alapokra helyezi az elméletet, amely markánsan szakít azzal a hagyománnyal, amely szerint az emberi természet tényei szolgálnak normául a helyes cselekvés számára. Vagyis az új természetjogi iskola elkötelezett abban, hogy tényekből nem lehet normatív ítéletekre következtetni. Ily módon az egész tanulmányon átível az a kérdés, hogy helytálló-e az új természetjogi iskola ezen meglátása, és az emberi természet tényeiből lehetséges-e normatív következtetéseket levonni. A tanulmányban emellett érvelek, hogy erre bizonyos feltételek mellett van lehetőség. Így az új természetjogi iskola elemzését követően, több releváns szerző gondolatait felhasználva felvázolok egy olyan elméleti irányt, amely megmutatja, hogy van lehetőség annak a hagyományos természetjogi iránynak a folytatására, amely az ember természetéből tényeiből kiindulva fogalmaz meg normatív ítéleteket a cselekvés irányát illetően.

I. Rész

I.1. Bevezetés

A jelen tanulmányban arra keresem a választ, hogy helytálló és indokolt-e a John Finnis, Germain Grisez és Joseph Boyle nevével fémjelzett új természetjogi iskola (ÚTJI) azon alapgondolata, miszerint a természetjogi elméletek helyes kiindulópontját nem az emberi természet tényei, hanem a gyakorlati ész számára adódó bizonyos alapvető értékek és

---

* Kökényesi Gábor, PhD-hallgató, ELTE Állam- és Jogi Tudományi Doktori Iskola. ORCID-number: <https://orcid.org/0009-0004-7363-7798>

alapelvek kell, hogy jelentsék. Amellett fogok érvelni, hogy az ÚTJI ezen álláspontja nem indokolt.

Az ÚTJI fenti alapgondolatát úgy is meg lehet fogalmazni, mint egy olyan következetes gondolati irányt, amely nem kíván a Van/Legyen hibába esni.¹ A Van/Legyen hiba azt a filozófiai elgondolást jelöli, amely szerint logikailag hibás pusztán nem-normatív, faktuális állításokból normatív állításokra következtetni (vagy másképp fogalmazva: hiba deskriptív állításokból előíró állításokra következtetni). Nem-normatív, faktuális állításokból helyesen csak faktuális állításokra lehet következtetni. Például kizárólag abból a tényből, hogy Magyarországon a népesség létszáma 1981-től csökkenni kezdett,² hiba lenne levonni azt a normatív következtetést, hogy a Kormánynak tennie *kell* valamit a népességcsökkenés visszafordítása érdekében. Vagy például kizárólag azokból a tényekből, hogy kiváló labdaérzésem és mozgáskoordinációm van, hiba lenne levonni azt a következtetést, hogy ki *kellene* próbálnom valamilyen labdajátékot. A Van/Legyen hibát Hume guillotine-jaként is szokták emlegetni, mivel David Hume volt az, aki ezt a logikai hibát először megfogalmazta.³ Természetesen nem mindenki gondolja, hogy a Van/Legyen hiba tényleges hibát jelöl; vannak, akik úgy gondolják, hogy deskriptív állításokból *lehetséges* előíró/normatív állításokra következtetni.⁴ Mindazonáltal a filozófusok és a jogtudósok jelentős része – köztük kitüntetetten John Finnis is – úgy gondolják, hogy a Van/Legyen hiba egy létező és elkerülendő logikai hibát jelöl.

Vagyis az ÚTJI szerint hibás az emberi természet tényeiből normatív állításokra következtetni, mert ezáltal elkövetnénk a Van/Legyen hibát. A tanulmány első részében

---

¹ Ld. pl. Radim Bělohrad: *The Is-Ought Problem, The Open Question Argument, and The New Science of Morality*, HUMAN AFFAIRS 21, 262–271, 2011. DOI: <https://doi.org/10.2478/s13374-011-0027-3>

² Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/szuletesek_termekenyseg/index.html

³ David Hume: *Értekezés az emberi természetről*, Akadémiai kiadó 2006, 468.

Ld. pl. Roznik Bálint: *Tények és értékek*, *Elpis*, 103-127, 2010. IV. évfolyam, 1. szám. 115. DOI: <https://doi.org/10.54310/Elpis.2010.1.5>

⁴ Ld. pl. Max Black: *The gap between 'is' and 'sould'*. (99-113) In: W.D. Hudson (szerk.): *Is-ought question*. Palgrave Macmillan London, 1969. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-349-15336-7_11

John Searle: *How to derive "ought" from "is"*. *The Philosophical Review*, 73. kötet 1. szám, 1964. január. DOI: <https://doi.org/10.2307/2183201>

ezért a Van/Legyen probléma szempontjából röviden bemutatom, hogy az ÚTJI milyen módon kívánja elkerülni Hume guillotine-ját. Bemutatom az ÚTJI – és ezen belül is különösen John Finnis – elméletének alapjait és mozgatórugóit, majd röviden kitérek arra, hogy az ÚTJI általam bemutatott kiindulópontja miként illeszkedik a tágabb természetjogi projektbe. Az elmélet ismertetése közben rámutatok azokra a szempontokra, amelyek megkülönböztetik ÚTJI-t az általam klasszikus természetjogi iskolának (KTJI) nevezett természetjogi elméletek csoportjától. Már most megjegyzem, hogy az ÚTJI és a KTJI közötti különbségtétel alapja az, hogy az ÚTJI (legalábbis az ÚTJI szerint) elkerüli a Van/Legyen-hibát, míg a KTJI beleesik a Van/Legyen hibába. A két természetjogi iskola közötti különbségtételből kiindulva az első rész végén szeretnék rávilágítani néhány olyan szempontra, amelyek álláspontom szerint az ÚTJI gyenge pontjainak is tekinthetők, de legalábbis magyarázatra szorulnak.

A tanulmány második részében amellet érvelek, hogy az ÚTJI elhamarkodottan ítél, amikor felrója a KTJI-nak a Van/Legyen-hibát. Be kívánom mutatni, hogy az emberi természet tényei a cselekvő ember nézőpontjából alapul szolgálhatnak a természetjogi gondolkodás számára anélkül, hogy Hume guillotine-jától tartani kéne. Ezt egyfelől a KTJI elméleti hátterének, a neo-arisztotelianus etikai naturalizmusnak az elemzésén és a modern etikai naturalista gondolkodók néhány lényeges megállapításain keresztül kívánom megtenni. Részletesen be fogom mutatni, a cselekvő ember belső nézőpontjából a cselekvésről való döntés számára a világ tényei alapul szolgálhatnak ahhoz, hogy miként cselekedjünk, azaz a tényekből – bizonyos esetekben – normatív következtetéseket lehet levonni. Mindazonáltal hangsúlyozom, hogy nem amellet érvelek, hogy a Van/Legyen hiba nem létezik. Csak azt kívánom bemutatni, hogy amikor egy cselekvő ember arról dönt, hogy milyen cselekedetet van indoka megtenni (hogyan *kellene* cselekednie), akkor a Van/Legyen probléma nem jelentkezik abban a formában, mint a külső szemlélő nézőpontjából jelentkezne.

Másfelől Christine Korsgaard és Stefan Berteau kanti és etikai naturalista alapokon nyugvó elméletei rövid bemutatása segítségével azt is szemléltetni szeretném, hogy a

cselekvő ember belső nézőpontjából kitüntetett szerepe van az emberi természet tényeinek a normatív következtetések kiindulópontjaként. Vagyis azt szeretném illusztrálni a két elmélettel, hogy lehetséges egy olyan álláspontot képviselni, amely az ember természetét, lényegét teszi meg a normativitás alapjául, anélkül, hogy az elméletet Hume guillotine-ja fenyegetné.

Szeretném hangsúlyozni, hogy a jelen tanulmány nem kritikája kíván lenni az ÚTJI-nak, inkább arra kívánom felhívni a figyelmet és amellet szeretnék érveket, elméleti lehetőségeket felsorakoztatni, hogy a KTJI egy ma is alappal képviselhető álláspont, sőt, komoly lehetőségek rejlenek benne a természetjogi gondolat gyümölcsöző megalapozásához.

I.2. Az új természetjogi iskola (ÚTJI) alapvetéseinek bemutatása

Az ÚTJI-t Finnis, Grisez és Boyle indította útjára a hatvanas években. Az ÚTJI egyik fő gondolata, hogy tévedés azt gondolni, hogy az ember természetének tényei kiindulópontjai lehetnek a természetjogi gondolkodásnak és így az emberi természet normául szolgálhat a természeti törvények és az emberi magatartások számára. Tehát az ÚTJI szerint nem helytálló például Javier Hervada, a természetjog egyik modern képviselőjének azon álláspontja, mely szerint „[a]z emberi természet az emberi tevékenység alapvető szabályát adja, mivel lévén az, ami az embert emberré teszi a kritériuma is annak, ami az embert, mint ilyet megilleti.”⁵ Vagy például – ugyanezen okokból – helytelen Jacques Maritainnek, az ENSZ Emberi Jogi Nyilatkozat egyik szerkesztőjének az a megállapítása is, hogy „[a] természetjog az emberi cselekedetekre vonatkozó *ideális rend*, a megfelelő és a nem megfelelő, a helyes és a helytelen közötti

---

⁵ Javier Hervada: Kritikai bevezetés a természetjogba. Budapest: Szent István Társulat, 2014.

Ld. még: „Miért hivatkozási pontja az emberi természet annak, amit tenni kell, és következképp annak, amit el kell kerülnünk? (...) Ellenben: „nem kell hazudnom, mert az ember sajátja, hogy az igazat mondja” – ez a természeti törvény deontológiai ítélete. (...) *Az emberi természet az emberi tevékenység alapvető szabályát adja, mivel lévén az, ami az embert emberré teszi a kritériuma is annak, ami az embert, mint ilyet megilleti.* Így a természeti törvény az ember tevékenységének törvénye, van benne egy lényeges hivatkozás az emberi személy természetes dinamizmusára. Nos hát az ember természetes dinamizmusa nem egy értelem nélküli impulzus vagy mozgás – ilyen esetben -, hanem az ember természetes céljai elérésének van rendelve.” Javier Hervada: Kritikai bevezetés a természetjogba. Budapest: Szent István Társulat, 2014, 146. (kiemelés tőlem)

különbségtétel, amely az emberi természettől vagy lényegtől és az abban gyökerező megváltoztathatatlan szükségszerűségektől függ.”⁶ Azt az elméleti megközelítést, amely egyetért Hervadával és Maritainnal, és úgy gondolja, hogy az emberi természet leírása és tényei a természetjogi gondolkodás kiindulópontjaként szolgálnak, klasszikus természetjogi iskolának (KTJI) nevezem. (Szeretném hangsúlyozni, hogy ez csak az én mesterséges és önkényes megjelölésem és csak azt a gyakorlati célt szolgálja, hogy elkülönítve és egy csoportban megjelölje azokat a természetjogi elméleteket, amelyek ragaszkodnak ahhoz, hogy a természetjogi gondolkodás forrása az emberi természet, illetve az emberi természet tényei.) Az ÚTJI szerint tehát alapvető hibát követel a KTJI, amikor például abból a tényből, hogy az ember természete szerint társas lény, olyan érvényes és kívánatos magatartásszabályokat kíván levezetni, amelyek előírják az ember minél teljesebb szocializációját, együttműködését, vagy például az emberek számára deklarálják a társulás szabadságát. Az ÚTJI szerint ezért tévesnek kell tekintenünk a KTJI azon gondolatát, miszerint normákat, magatartásszabályokat (vagyis arra vonatkozó állításokat, hogy hogyan kellene cselekedni) az ember spekulatív-deszkriptív fogalmából, meghatározásából lehet levezetni. Ezt azért nem lehetséges megtenni, mert az ember meghatározása a ‘van’ szférájába, míg a morális normák a ‘kell’ szférájába tartoznak. Ha mégis megtennénk ez a következtetést, azzal a Van/Legyen hibába esnénk.⁷

Finnis mindazonáltal azon az állásponton van, hogy a természetjogászok jelentős része (így különösen Aquinói Szent Tamás), soha nem is követték el a Van/Legyen hibát; soha nem következtettek etikai normákra pusztán tényekből (például az emberi természet tényeiből).⁸ Az ÚTJI tehát elkötelezett abban, hogy a természetjogi gondolkodás egyik legjelentősebb megalapozója, Aquinói Szent Tamás soha nem esett a Van/Legyen hibába:

Tehát [Aquinói Szent Tamás számára] az első gyakorlati elvek ismeretelméleti forrása nem az emberi természet vagy az emberi természet előzetes, elméleti megértése (...). Az episztemikus kapcsolat

---

⁶ Jacques Maritain: *Man and the State*. Chicago, University of Chicago Press, 1951, 87–88. (kiemelés az eredetiben)

⁷ Vö. John Finnis: *Natural Law and Natural Rights*. Oxford, Oxford University Press, 2011, 36–42.

⁸ *Ibid*, 33

inkább fordított: az emberi természet bármilyen mély megértése, vagyis azoknak a képességeknek a megértése, amelyeket az olyan cselekvés fog beteljesíteni, amely részt vesz ezekben a javakban, ezekben a tökéletességekben, és megvalósítja azokat, olyan megértés, amelynek forrásai között ott van a mi elsődleges, nem bizonyított, de valódi gyakorlati tudásunk ezekről a javokról és célokról.⁹

Azaz az ÚJTI szerint Aquinói Szent Tamás a természetjogi gondolat kiindulópontjaként kizárólag a gyakorlati észre hagyatkozott (az ÚJTI interpretációjában Szent Tamásnál a gyakorlati ész teljes mértékben elkülönül a spekulatív észtól) és ezért Aquinói Szent Tamás nem esett abba a hibába, hogy deskriptív állításokból vont le normatív következtetéseket. Aquinói Szent Tamás szerint – mondja Finnis – a gyakorlati ész nem spekulatív elvekből indul ki, hanem a saját természetünk megtapasztalásából, amely nem más, mint a hajlamaink megtapasztalása.¹⁰ Így Aquinói Szent Tamás számára – legalábbis Finnis szerint – az emberi jólétnek a még nem realizált, de a cselekvés által realizálandó alapvető céljai adják meg a természetjog alapjait.¹¹

Itt szeretnék rámutatni arra, hogy az ÚJTI Szent Tamás interpretációját alapos vizsgálatok követően több szerző helytelennek tartja:¹² szerintük Szent Tamás mégis az emberi természetből, az emberi természet tényeiből kívánt normatív következtetéseket levonni. Craig Paterson szerint például Finnis ott téved a Szent Tamás interpretációjában, hogy teljesen elkülöníti a spekulatív ész a gyakorlati észtól és azt gondolja, hogy az emberben mindkettő a másakra tekintet nélkül, autonóm módon működik.¹³ Ezzel szemben Szent Tamásnál – mondja Paterson – nem kettő, hanem egy ész, egy intellektus működik.¹⁴ Paterson szerint Aquinói Szent Tamásnál az arról való tudás, hogy minek kell lennie, nem különíthető el attól, hogy mi van, azaz a nem-normatív és a normatív szféra nem különül el élesen egymástól: a normatív szféra a nem-normatív szférából kiindulva

---

⁹ John Finnis: *Aquinas: Moral, Political, and Legal Theory*. Oxford, Oxford University Press, 1998, 91.

¹⁰ John Finnis: *Natural Law and Natural Rights*. Oxford, Oxford University Press, 2011, 34.

¹¹ John Finnis: *Natural Law and Natural Rights*. Oxford, Oxford University Press, 2011, 35-36.

¹² Ld. pl. Craig Paterson: *Aquinas, Finnis and Non-naturalism*. In: In Matthew S. Pugh, Craig Paterson (szerk.): *Analytical Thomism: Traditions in Dialogue*. Routledge, 2006. vagy Anthony J. Lisska: *Aquinas's Theory of Natural Law: An Analytic Reconstruction*, 139-165, Calendron Press, Oxford, 1996.

¹³ Pl. Craig Paterson: *Aquinas, Finnis and Non-naturalism*. In: In Matthew S. Pugh, Craig Paterson (szerk.): *Analytical Thomism: Traditions in Dialogue*. Routledge, 2006, 177.

¹⁴ *Ibid.*

nyer értelmet. Ennek bizonyítéka Paterson szerint többek között az, hogy a Summa Theologiae-ben Aquinói Szent Tamás maga is úgy fogalmaz, hogy a spekulatív ész, bár bizonyos esetekben átcsap gyakorlati észbe, de ezek nem különböző intellektuális erők.¹⁵ Tehát valószínűnek mutatkozik, hogy Szent Tamás is olyan természetjogi elméletet képviselt, amelyet – Finnis eltérő értelmezése ellenére – a KTJI-ba tartozónak lehet tekinteni.

De visszakanyarodva az ÚTJI-hoz: mi a kiindulópontja az ÚTJI-nak, ha nem az ember természete? Az elmélet kiindulópontja az, hogy „a nem-következtető megértés egyszerű aktusával”¹⁶ a (gyakorlati) ész megragad bizonyos alapértékeket (vagy más fordításban: alapjokat; „basic goods”). Finnis hét ilyen, a gyakorlati ész által természetes módon megragadható alapértéket sorol fel: tudás, gyakorlati észszerűség („practical reason”), játék, esztétikai tapasztalat, barátság és vallás. Ezek az alapértékek azonban nem úgy jelennek meg a gyakorlati ész számára, mint elvont absztrakt értékek, sokkal inkább, mint alapelvek. Például a ‘tudás’ alapérték ténylegesen gyakorlati elvként (vagy gyakorlati előírásaként) jelenik meg a gyakorlati ész számára, például abban a formában, hogy „a tudás egy olyan jó, amelyet elő kell mozdítani és a tudatlanságot kerülni kell”.¹⁷ Hasonlóképp mind a hét alapérték ebben a formában jelenik meg a gyakorlati ész számára: olyan értékeként, amelyekben részt kell vennünk, illetve amelyeket realizálnunk kell. Vagyis az alapértékek ilyen, számunkra való megjelenési formái a finnisi alapelvek. Fontos észrevenni, hogy ez az alapelvekre építkező elmélet nem követi, nem követheti el a KTJI-nak tulajdonított Van/Legyen-hibát, mivel a gyakorlati ész számára a konkrét cselekvést megelőzően a cselekvés mikéntjére vonatkozó érvelés kiindulópontja az a normatív premissza, hogy valamit meg kell tennünk (pl. a tudást elő kell mozdítanunk). Ha egy normatív premissza a kiindulópont (és nem az ember

---

¹⁵ Aquinói Szent Tamás: Summa Theologiae I q. 79, a. 11

¹⁶ John Finnis: Natural Law and Natural Rights. Oxford, Oxford University Press, 2011, 34.

¹⁷ Idid, 34 és 63.

természetének tényei), akkor nem állhat fenn az a helyzet, hogy tényállításokból következtetünk meg nem engedett módon normatív állításokra.

Az alapértékeket megjelenítő alapelvek továbbá elsődlegesek, mert semmi másból – különösen pedig tényekből – nem vezethetők le. Finnis hangsúlyozza, hogy például „[a] tudás értékét nem lehet érvényesen levezetni abból a tényből sem (ha tény), hogy »minden ember vágyik a tudásra.« Egy vágy egyetemessége nem elegendő alap arra a következtetésre, hogy a vágy tárgya valóban kívánatos, objektíve jó. Nem nyújt ilyen alapot az a tény sem, hogy a vágy vagy hajlam az emberi elmét formáló alapstruktúra megnyilvánulása vagy része (...)».¹⁸

Másrészt az alapértékek mindenki számára nyilvánvalóan megtapasztalhatók¹⁹ és az alapértékekben számtalan különböző módon részt lehet venni. A tudásra vonatkozó alapelvből például több további alapelvet lehet kinyerni, például, hogy jól informálnak és tisztafejűnek lenni jó dolog, a zűrzavart és a tudatlanságot el kell kerülni stb.²⁰ Ezek az alapelvek a kiinduló pontjai a cselekvő személy azon gondolatmenetének, hogy hogyan cselekedjen.²¹ Fontos, hogy Finnis szerint az alapelvekben megjelenő alapértékeket nem elérni akarjuk – akár tudatosan, akár tudat alatt –, hanem részt kívánunk venni bennük azáltal, hogy bizonyos olyan tevékenységekben veszünk részt, amelyekben a részvétel az alapértékekkel magyarázható.²² Például az olvasásban, mint tevékenységben azért veszünk részt, mert ezáltal a tudás alapértékét előmozdítjuk, ebben az alapértékben részesülünk. Mindemellett az alapértékek/alapelvek indokokként is szolgálnak a konkrét cselekedetek mellett és ezek az indokok további indokokra nem vezethetők vissza:²³ „Az elvek, amelyekkel itt foglalkozunk, az emberi cselekvés motivációi. Mint elvek, ezek

---

¹⁸ Ibid, 66.

¹⁹ Persze ez nem jelenti azt, hogy ténylegesen is minden ember tisztában van velük. Például a tudás alapértéke azok számára sokkal egyértelműbb, akik már megtapasztalták milyen a tudásszomj, ld. John Finnis: *Natural Law and Natural Rights*. Oxford, Oxford University Press, 2011, 65.

²⁰ Ibid, 63.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ John Finnis, Germain Grisez, Joseph Boyle: *Practical Principles, Moral Truth, and Ultimate Ends*, 32 Am. J. Juris. 99 (1987), 103. DOI: <https://doi.org/10.1093/ajj/32.1.99>

alapvető motivációk lesznek, amelyek nem redukálhatók semmilyen korábbi, ugyanilyen jellegű motivációra.”²⁴ Például azért van indokom megtenni valamit, mert ezzel részt veszek egy alapértékben. Azt a cselekedetet van indokom megtenni, amely cselekedet megvalósulási formája egy (vagy több) alapértéknek.²⁵

A fentiek alapján látható, hogy az ÚTJI nem az ember természetéből vezeti le az alapértékeket, illetve a gyakorlati észszerűség alapelveit, hanem azokat eleve adottnak veszi. Felmerül a kérdés, hogy ha mégsem az emberi természet az ÚTJI kiindulópontja, akkor miért *természetjogi* Finnis normativitás-elmélete, miért tekinthető természetjoginak az ÚTJI kiindulópontja. Ennek, azt gondolom, több oka is van. Az első ok az ÚTJI természetjogi alapállása mellett a finnisi alapelvekben/alapértékekben keresendő. Finnis szerint „[a]z alapvető értékek a cselekvés alapvető okai, mert a személyek kiteljesedésének aspektusai, akiknek a cselekvését ezek az okok racionálisan motiválják.”²⁶ Vagyis az alapértékek azok, amelyekben, ha az ember részt vesz, akkor a természete képes kiteljesedni. Minél inkább részt vesz az ember ezekben az alapértékekben (azaz minél inkább részt vesz például a barátság különböző formáiban), annál inkább kiteljesedik az emberi természete. Az alapértékek tehát azért tekinthetők alapértékeknek, mert ezek azok, amelyek az emberi természet kiteljesítéséhez szükségesek. Ez az egyik ok a természetjogi megjelölés mellett. A második ok véleményem szerint az, hogy az ÚTJI számára a legalapvetőbb elv, amelynek az összes többi fent említett alapelv a megmutatózó formája, nem más, mint a gyakorlati ész Aquinói Szent Tamás által megfogalmazott alapelve: „(...) a jót megtenni és követni, a rosszat pedig kerülni kell.”²⁷ Ez nem meglepő, tekintve, hogy ez az alapelv Szent Tamásnál a gyakorlati ész alapelve, az ÚTJI pedig úgy tekint a Szent Tamás által tételezett gyakorlati észre, mint a természetjogi gondolkodás kizárólagos letéteményesére és kiindulópontjára, amennyiben a gyakorlati ész teljesen független az emberi intellektus másik oldalától, a

---

²⁴ Ibid,102.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid,114.

²⁷ Aquinói Szent Tamás: Summa Theologiae kérdései a jogról. Budapest, Szent István Társulat, 2011, 31.

spekulatív észtl. Mindazonáltal érdemes hangsúlyozni, hogy az ÚTJI szerint a tamási alapelv nem egy valódi gyakorlati premissza a gyakorlati ész számára, mert a gyakorlati (természetjogi) érvelésben a tamási alapelv konkrét megjelenési formái a konkrét, Finnis által rögzített alapelvek,²⁸ melyek tartalma abban áll, hogy az alapértékeket (a tudást, életet, barátságot stb.) elő kell mozdítani. A harmadik ok az ÚTJI természetjoginak történő elnevezése mellett álláspontom szerint az, hogy a klasszikus természetjogi elméletek azon gondolata, miszerint az emberi természet lényege szerint racionális,²⁹ Finnisnél is hangsúlyosan megjelenik, noha valamelyest eltérő kontextusban. Az ÚTJI számára a racionalitás, mint gyakorlati észszerűség a hét alapérték egyike: azáltal veszek részt a gyakorlati észszerűség másik hat alapértékében, hogy olyan racionális döntéseket hozok, amelyek által a többi alapértékben a lehető legteljesebben képes vagyok részt venni. Azaz az ember számára kiemelkedően fontos, hogy a gyakorlati észszerűséget minél teljesebben előmozdítsa, hiszen ez biztosítja azt, hogy minél több alapértékben és az alapértékek minél megfelelőbb és kiegyensúlyozottabb elosztása mellett tudjon részt venni. A racionális észszerűségnek tehát egyfajta koordináló és megalapozó szerepe van a többi alapérték tekintetében. Ezek voltak azok a legfőbb okok, amelyek miatt, úgy gondolom, az ÚTJI-t már kiindulópontjában is „természetjogi” gondolkodásnak lehet nevezni. De természetesen nem állítom, hogy az általam felsorolt három okon kívül ne lennének további okai is annak, amiért az új természetjogi iskola kiinduló elmélete joggal érdemli ki a „természetjogi” jelzőt. Mindazonáltal én ezt a három jellemzőt látom a legfontosabbnak és a legszembevetőbbnek.

Miután a fentiekben bemutatam az ÚTJI (és különösen Finnis) elméleti kiindulópontját, nagyon röviden el szeretném helyezni ezt a kiindulópontot a finnisi jogelméletben. Ehhez szükséges a közjó fogalmának megértése: Finnis számára a közjó azoknak az állapotoknak a megvalósítása, illetve azoknak a körülményeknek biztosítása,

---

²⁸ John Finnis, Germain Grisez, Joseph Boyle: *Practical Principles, Moral Truth, and Ultimate Ends*, 32 Am. J. Juris. 99 (1987), 116. Elérhető: https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/846

²⁹ Frivaldszky János: *Természetjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2001, 32.

amelyek a társadalom tagjai jólétének előmozdításához szükségesek.³⁰ Vagyis a közjó egy olyan állapot, amely előmozdítja az egyéneknek az egyes – finnisi – alapértékekben való részvételét.³¹ A közjó tehát instrumentális az alapértékek realizálásához.³² Más szavakkal: a közjó a társadalmi feltétele annak, hogy a társadalom tagjai egyéni szinten részesedni tudjanak az alapértékekben. Azonban Finnis szerint a társadalomban koordinációs problémák lépnek fel, mert a társadalom tagjai különbözőképp kívánják az alapértékeket realizálni és nem egyértelmű, hogy mi a legjobb módja az alapértékek megszerzésének (például az alapértékek realizálása közben viták léphetnek fel a társadalom tagjai között, mely viták aláássák és hátráltatják az alapértékekben való részesedést).³³ A koordinációs problémákat a politikai autoritás képes megoldani, és autoritása azért van valakinek, vagy valaminek, mert a közjót képes előmozdítani.³⁴ Finnis szerint a jog a legjobb módja annak, hogy megoldjuk az alapértékek előmozdítása során felmerülő koordinációs problémákat: a jog segít egy olyan rendszert létrehozni és fenntartani, amely előmozdítja a közjót és így a társadalom tagjai képesek lesznek az alapértékek realizálására anélkül, hogy közben koordinációs problémák lépének fel. Tehát Finnis alap gondolata az, hogy a jog intézménye kínálja a legjobb megoldást a közjó előmozdítására. Az egyes jogi normák normatív ereje Finnis szerint abból fakad, hogy a közjó biztosítása szükségessé teszi az autoritást, azaz azt, hogy bizonyos intézmények szabályokat alkossanak a közjó előmozdítására. Ily módon az autoritással bíró intézmények által elfogadott konkrét jogszabályok a közjót, végeredményben pedig az alapértékeket mozdítják elő és ezért a

---

³⁰ John Finnis: *Natural Law and Natural Rights*. Oxford, Oxford University Press, 2011, 154–156.

³¹ Ld. John Finnis: *The Authority of Law in the Predicament of Contemporary Social Theory*, Notre Dame J.L. Ethics & Public Policy 115-137, (1984)

³² George Duke: *Finnis on the Authority of Law and the Common Good, Legal Theory*. Vol 19/1, 47. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1352325212000237>

³³ John Finnis: *The Authority of Law in the Predicament of Contemporary Social Theory*, Notre Dame J.L. Ethics & Public Policy 115-137, (1984) 133–137

³⁴ John Finnis: *Natural Law and Natural Rights*. Oxford, Oxford University Press, 2011, 263.

konkrét jogszabályok a társadalom tagjai számára normatív indokul szolgálnak a jogszabályoknak megfelelő cselekedetek mellett.³⁵

I.3. Néhány kritikai megjegyzés az ÚTJI-hoz

Ebben a részben szeretném felhívni a figyelmet az ÚTJI alapvetésének néhány gyenge pontjára, illetve legalábbis néhány olyan megfontolásra, amelyek fényében az ÚTJI elmélete bizonyos szempontból szegényebbnek tűnik a KTJI elméleténél.

Az első észrevételem az ÚTJI-val kapcsolatban nem kifejezetten az ÚTJI gyenge pontja, inkább egy olyan jellemzője, amely az új természetjogot a klasszikus természetjoghoz képest bizonyos értelemben szegényebbé, egysíkúbbá teszi. Mindez abból fakad, hogy az ÚTJI számára az emberi szubjektumon kívüli világ, az objektív valóság elveszti a kitüntetett szerepét és a szubjektum kerül előtérbe. Ez mindenekelőtt abban érhető tetten, hogy az ÚTJI számára a természetbe oltott teleológia többé nem központi jelentőségű, sőt, lényegében teljesen eltűnik. Arisztotelésznél, a természetjogi gondolkodás egyik legkorábbi képviselőjénél a természet dinamikus és teleologikus,³⁶ és mint ilyen, a természet meghatározza, hogy mi az ember célja és milyen cél felé kell törekednie.³⁷ Ahogy Frivaldszky János fogalmaz a természetjogi gondolkodás kezdeteit tárgyalva: „[az ember] természete tehát az a norma, amely megmutatja a célt a számára, mint ember számára a jót, a tökéletes állapotot, ami felé szüntelenül tartania kell”.³⁸ A KTJI tehát a valóság (a természet) dinamikus és teleologikus értelmezéséből indul ki és képviselői szerint a természet és a természet élő és élettelen dolgainak létezését alapjaiban határozza meg az a tény, hogy dinamikusan, valamilyen cél elérése miatt léteznek és ezek a létezők állandóan úton vannak a céljaik (a potenciáljuk) beteljesítése felé. Ezzel szemben ÚTJI számára a teleológia csak annyiban jelenik meg, hogy az

---

³⁵ John Finnis: *Natural Law Theories*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Nyár, 2024 Kiadás), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (szerk.), Elérhető: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/natural-law-theories/>

³⁶ Frivaldszky János: *Természetjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2001, 32.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

alapértékek azért azok, amik, mert az ezekben az alapértékekben való részesedés mozdítja elő az ember célját, az emberi jólétet. Azonban az ÚTJI képviselői maguk is kiemelték, hogy elméletük alapvetően nem teleológiai.³⁹ Ahogy megjegyzik, az emberi szabad döntés (amely az ÚTJI számára kiemelten fontos) összeegyeztethetetlen azzal az arisztotelészi gondolattal, hogy az emberi életnek egyetlen célja van.⁴⁰ Ezekkel a megfontolásokkal függ össze az is, hogy a KTJI számára a természeti törvény nem az ember által önmaga számára szabott törvény, hanem egy emberen kívüli valóság. A KTJI szerint a természeti törvényt az ember csak felismeri, de a tartalmát nem ő maga határozza meg.⁴¹ Ezzel szemben az ÚTJI részéről klasszikus értelemben vett természeti törvényről már nem is beszélhetünk; itt az ember határozza meg, hogy melyik alapértékben kíván részt venni, hogyan kívánja a jólétét előmozdítani. Összefoglalásként tehát elmondható, hogy az ÚTJI számára az emberen kívüli valóság sokat veszít jelentőségéből: az ÚTJI elméleti kiindulópontja az emberi szubjektum (aki felismeri az alapértékeket) és nem a teleologikus alapstruktúrával bíró természet.

A fenti belátás segít megágyazni annak az észrevételnek, amellyel rá szeretnék világítani ÚTJI egyik gyengepontjára. Ez pedig az, hogy véleményem szerint Finnis nem magyarázza meg, hogy az általa tételezett alapelvek miért normatívak a számunkra. A normativitás hiánya alatt azt értem, hogy nem magyarázza meg Finnis, hogy az alapelveknek miért van normatív hatása ránk, emberekre, azaz miért érezzük ténylegesen úgy, hogy az alapelvek előírásainak megfelelően kellene cselekednünk. Azaz a kérdés egészen pontosan így hangzik: attól, hogy magától értetődő igazságként megismerem például azt az alapelvet, hogy a „a tudást elő kell mozdítanom és a tudatlanságot el kell kerülnöm”, miért érezném azt, hogy valóban úgy kell cselekednem, ahogy ez az alapelv előírja a számomra. Vagy ha például megismerem azt az alapelvet, hogy „a barátság jó dolog és érdemes baráti kapcsolatokat kiépíteni”, ebből miért következne, hogy nekem

---

³⁹ John Finnis, Germain Grisez, Joseph Boyle: *Practical Principles, Moral Truth, and Ultimate Ends*, 32 Am. J. Juris. 99 (1987), 101. Elérhető: https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/846

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Frivaldszky János: *Természetjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2001, 119.

ténylegesen is normatív indokom lenne arra, hogy ténylegesen úgy cselekedjek, hogy azzal a barátság alapértékét előmozdítom.

A fenti gyengeponttal függ össze a következő észrevételem: feltéve, hogy elfogadjuk a manapság nagy népszerűségnek örvendő indok-fundamentalista nével illetett metaetikai álláspontot⁴² a normativitás lényegét illetően, a finnisi alapelvek mintha a levegőben lógnának. Ez alatt azt értem, hogy hiányzik belőlük az a reláció, amely a normativitás lényegét jelenti. Az indok fundamentalisták szerint ugyanis a normativitás lényege abban áll, hogy létezik egy olyan tény, amely indok egy cselekedet mellett. Másképp fogalmazva, a normativitás lényege az, hogy egy tény valamely cselekvés mellett szól („count in favor of something”).⁴³ Például, ha fáj a fejem, akkor ez a tény indokul szolgál arra / amellettt szól, hogy bevegyek egy fájdalomcsillapítót. A normativitás tehát mindig relációban lelhető fel, hiszen a normativitás nem más, mint maga a reláció: kell lennie egy olyan ténynek, amely indokul szolgál a számomra egy cselekvés mellett bizonyos körülmények fennállása esetén.⁴⁴ A finnisi normativitásból azonban hiányzik ez a relációs viszony (azaz maga a normativitás), mivel hiányzik az a tény, amely amellettt szól, hogy a finnisi alapelvnek megfelelően cselekedjem. Érdemes pontosan megvizsgálni, hogy mit gondol Finnis arról a folyamatról, amely alapján az általa tételezett alapelvek hatnak ránk:

Az ember nem úgy ítél, hogy „Nekem [vagy mindenkinek] hajlama van arra, hogy tájékozódjak a dolgokról”, és ebből arra következtet, hogy „a tudás olyan jó, amire törekedni kell”. Inkább a nem-következtető megértés egyszerű aktusával az ember megragadja, hogy a hajlam tárgya, amelyet tapasztal, a jó egy általános formájának egy példánya, saját maga (és a hozzá hasonló) számára.⁴⁵

Tehát Finnis szerint az ember minden előzmény nélkül, magától értetődően megragadja azokat az értékeket, amelyekben részt kell vennie és amelyeket elő kell mozdítania a

---

⁴² Ld. pl. T.M. Scanlon: *Being Realistic About Reasons*. Oxford: Oxford University Press, 2014. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199678488.001.0001>

⁴³ T.M. Scanlon: *Being Realistic About Reasons*. Oxford: Oxford University Press, 2014, 54.

⁴⁴ T.M. Scanlon: *Being Realistic About Reasons*. Oxford: Oxford University Press, 2014, 31.

⁴⁵ John Finnis: *Natural Law and Natural Rights*. Oxford, Oxford University Press, 2011, 34.

kiteljesedése érdekében. Vagyis tulajdonképpen a semmiből, pusztán a természetes hajlamai által készen találkozik olyan a felszólításokkal, mint „a tudatlanságot kerülni kell” „az életet elő kell mozdítani” stb. Azonban mi az alapja ezeknek a felszólításoknak? Honnan erednek? Milyen indokok szólnak amellet, hogy így cselekedjünk? Amikor azt mondom, hogy be kell vennem a fájdalomcsillapítót, akkor meg tudom mondani, hogy mi az a tény, amely a cselekvés mellett szól: ez a tény az, hogy fáj a fejem. De mi az a tény, amely a finnisi alapelvek esetén amellet szól, hogy úgy cselekedjek, hogy a cselekvésemmel pl. tudás alapértékében részt vegyek. Úgy hiszem, Finnis elmélete erre a kérdésre nem adja meg az egyértelműen a választ. Véleményem szerint erre a helyes válasz az, hogy ez a tény én magam vagyok, vagy pontosabban fogalmazva, az emberi természetem, a természetes diszpozícióim, hajlamaim: azok a diszpozíciók, amelyek amellet szólnak, hogy a tudás alapértékét a cselekedetemmel előmozdítsam. Úgy gondolom, hogy Finnisnél kimarad az első lépés: a reflexió és annak az azonosítása, hogy mi az saját magamban, a saját természetemben, ami amellet szól, hogy az adott módon cselekedjem. Ha a reflexió mozzanata nem marad ki, akkor a normatív viszony is megjelenik: az a tény, hogy ember vagyok és emberként olyan hajlamaim vannak, amelyek az emberi jólét és emberi kiteljesedés felé irányítanak, indok arra, hogy az alapértékekben részt vegyek. Persze mindezt lehet mondani, hogy éppen azt a hibát elkövetem el, amelyet Finnis el akar kerülni, hiszen tényekből vonok le normatív következtetéseket, tudniillik abból a tényből, hogy milyen hajlamaim vannak és egyáltalán milyen természetem van, normatív következtetéseket vonok le arra nézve, hogy hogyan kell cselekednem. Azt gondolom azonban, hogy ez a félelem alaptalan, mert nem kerül sor helytelen következtetésre, ahogy a tanulmány második részében ezt részletesen körbejáróm.

II. Rész

A fentiekben láttuk, hogy az ÚTJI egyik fő célja, hogy elkerülje a Van/Legyen hibát, azaz Hume guillotine-ját. Azt is láttuk, hogy a guillotine alól való szabadulásnak ára van: az ÚTJI-nek szakítania kell a KTJI alapállásával, miszerint az (emberi) természet a kiindulópontja a természetjogi gondolkodásnak és kénytelen lemondani a KTJI-ra jellemző teleológiáról is. Emellett felmerülhet a projekttel szemben az a gyanú is, hogy arra a kérdésre sem tud megfelelő választ adni, hogy honnan ered a normativitás a természetjogi elméletéhez. Pedig a normativitás megnyugtató elméletbe integrálása különösen fontos az ÚTJI számára, ezt maga Finnis is kiemelt jelentőségűnek tartja, mivel a gyakorlati ész normativitása (vagyis olyan cselekedetek végrehajtása, amelyek megfelelnek a finnisi alapelveknek) a pozitív jog normativitásának eredője: „a konkretizált szabály (morálisan és jogilag is) normatív, mert az ilyen normativitás (feltételezhetően és megdönthetően) következik abból a (morális) elvből, hogy a közjó (*amelynek alapvető tartalmát a gyakorlati ész alapelvei adják*: 1.1) megköveteli, hogy a tekintéllyel bíró intézmények lépéseket tegyenek bizonyos szabályok meghatározása, alkalmazása és érvényesítése érdekében a vonatkozó kérdésekben.”⁴⁶ Tehát az egyes jogszabályok a normatív ereje Finnis szerint a közjóból ered, míg a közjó tartalmát a gyakorlati ész alapelvei jelentik. A gyakorlati ész és a finnisi alapelvek szintjén megjelenő normativitás kérdése tehát egyáltalán nem tét nélküli.

Az alábbiakban bemutatom, hogy – a KTJI alapgondolatához, azaz az emberi természet tényeihez való visszatérés útján – miképp csempészhető vissza a normatív viszony a természetjogi gondolkodás alapvetésébe. Ahogy a bevezetőben jeleztem, először be kívánom mutatni a KTJI metaetikai háttérét és azt, hogy miként lehet elkerülni Hume guillotine-ját anélkül, hogy szükségszerűen az ÚTJI által kijelölt útra tévednénk.

II.1. Az etikai naturalizmus rövid bemutatása

---

⁴⁶ John Finnis: *Natural Law Theories*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Nyár, 2024 Kiadás), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (szerk.), Elérhető: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/natural-law-theories/> (kiemelés tőlem)

Ahogy azt a tanulmány kezdetén kiemeltem, KTJI alatt azokat a természetjogi nézeteket értem, amelyek az ember természetéről szóló nem-normatív tényeket tekintik a természetjogi gondolkodás kiinduló pontjának. A KTJI-ba tartozó elméletek egy jelentős része (így például Arisztotelész vagy Aquinói Szent Tamás (természetesen nem a Finnis-féle interpretáció szerint) természetjogi elmélete) az etikai naturalizmus, mint metaetikai elméleten alapul.⁴⁷ Az alábbiakban az etikai naturalizmust mutatom be a tanulmány céljaihoz szükséges mértékben.

Az etikai naturalizmus kiindulópontja⁴⁸ az arisztotelészi esszencializmus, miszerint a dolgok lényegi tulajdonságai a dolgok lényegéből fakadnak. Például a macska univerzális lényegéből fakad, hogy négy lába van, hiszen minden normálisnak tekinthető macskának négy lába van. Ezzel szemben az, hogy a macska szürke, nem egy lényegi tulajdonsága, csupán egy akcidentális tulajdonsága, mert nem minden macskára jellemző.⁴⁹ A macskának potenciálja van arra, hogy a lényegi tulajdonságaival rendelkezzen, úgy, mint hogy négy lába legyen, mancsa legyen stb. – és ezeket a potenciáljait idővel – jó esetben – meg is valósítja, azaz aktualizálja. Innen érthető, hogy mit értünk a macska teleologikus természetére alatt: a macska (pusztán azért, mert macska) születésétől fogva magában hordozza azt a potenciált, hogy négy lába legyen, bundája legyen, mancsa legyen stb.⁵⁰ A macska természete tehát inherensen teleologikus, azaz célhoz kötött, hiszen a természetének célja az, hogy aktualizálja a potenciáljait. Az a macska, amelyik beteljesíti ezeket a potenciálokat, jó macska, míg az a macska, amelyik nem, az rossz macska. Azaz a természetes jószág vagy rosszság abból ered – hangsúlyozza Feser – hogy mit jelent macskának lenni, mi a macska teleologikus természete.⁵¹

---

⁴⁷ Ld. Anthony J. Lisska: *Aquinas's Theory of Natural Law: An Analytic Reconstruction*, Clarendon Press, Oxford, 1996, 46.

⁴⁸ Az etikai naturalizmusnak nagyon sok fajtája van, de ezek részletes bemutatása nem szükséges a jelen tanulmány céljaihoz.

⁴⁹ Edward Feser: *Aquinas, A Beginner's Guide*, Oneworld Publications, 2011, 277.

⁵⁰ *Ibid.*, 280.

⁵¹ *Ibid.*

Ezek az arisztotelészi gondolatok képezik az alapját az etikai naturalizmusnak. A továbbiakban a Philippa Foot elmélete nyomán folytatom az etikai naturalizmus lényegének a bemutatását.⁵² Az elmélet lényege, hogy a morális ítéletek az emberi természetből erednek.⁵³ Az élőlények (így az ember) természete és a moralitás között alapvető párhuzamot lehet vonni: csakúgy, mint ahogy például egy fának mélyre nyúló gyökerei vannak és ezáltal a fa kivirágzik és ezért jól él, ugyanúgy az az ember, amelyik erényesen él, kiteljesedik és ezért jól él.⁵⁴ Tehát a morális normativitást a természetben megjelenő normativitás mintájára kell elképzelni.⁵⁵ De nézzük ennél részletesebben. Ahogy – Philippa Foot nyomán – Frey mondja, lennie kell az adott természetes-biológiai fajba tartozó élőlényből egy tipikus példánynak, amely alapján meg lehet ítélni, hogy a faj többi tagja valamely tekintetben hibás-e ehhez a tipikus példányhoz képest. Ez a lehetséges hiba az alapja annak az ítéletnek, hogy bizonyos tulajdonságokkal bírnia kell a faj konkrét példányának, ahhoz, hogy az adott példány jólétéről beszélhessünk.⁵⁶ A faj tipikus példányáról lennie kell egy elképzelésünknek, amely nem egy tudományos elképzelés, sokkal inkább egy általános, mindennapi megértése a tipikus példánynak. Ennek oka, mondja Frey, hogy a morális ítéleteink (pl., hogy egy embernek meg kell tartania ez ígéreteit) is az általánosság olyan szintjén mozognak, mint az élőlények természetének megértési szintje.⁵⁷ Tehát a minket körülvevő élőlényekről és ezeknek az élőlényeknek a jólétéhez szükséges szükségletekről – azaz élőlények életformájáról („life-form”)⁵⁸ – van egy alapvető, mindennapi megértésünk. Az élőlény egyedi példányának

---

⁵² Az etikai naturalizmus különböző irányzatainak összefoglalását ld. pl. Matthew Lutz: *Moral Naturalism*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Nyár 2024 kiadás), Edward N. Zalta, Uri Nodelman (szerk.), Elérhető: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2024/entries/naturalism-moral/>

⁵³ Jennifer A. Frey: Neo-Aristotelian Ethical Naturalism, 92-110, In: Tom Angier (szerk.): *The Cambridge Companion to Natural Law Ethics*, Cambridge, Cambridge University Press, 2019, 92. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108525077.006>

⁵⁴ Ibid, 93-94.

⁵⁵ Ibid, 94. és Philippa Foot: *Natural Goodness*. Oxford: Oxford University Press, 2001, 4.

⁵⁶ Jennifer A. Frey: Neo-Aristotelian Ethical Naturalism, 92-110, In: Tom Angier (szerk.): *The Cambridge Companion to Natural Law Ethics*, Cambridge, Cambridge University Press, 2019, 94-95.

⁵⁷ Ibid, 95.

⁵⁸ Ezt a terminus Thompson használta először, ld: Michael Thompson: *Life and Action: Elementary Structures of Practice and Practical Thought*. Cambridge, MA, Harvard University Press, 2008. DOI: <https://doi.org/10.4159/9780674033962>

életformáját megérteni annyi, mint egy általános megértéssel bírni az élőlény egyediségén túlmutató, élőlényre jellemző általános tulajdonságokról.⁵⁹ Egy egyedi élőlények életformáját ún. természeti-történeti ítéletekkel („natural historical judgments”⁶⁰) lehet meghatározni, például a következő formában: „A hódoknak erős állkapcsuk van, ahhoz, hogy kivághassák a fákat” vagy „A hódok azért építenek gátakat, hogy mélyebb és nyugodtabb vizekben építhessenek hajlékot”.⁶¹ Fontos, hogy ezek a természeti-történeti ítéletek nem empirikus vagy statisztikai általánosítások, nem tudományos állítások, nem idealizált vagy absztrakt leírások, sokkal inkább tipikus leírásai egy fajnak (például, hogy a hódok tipikusan mit csinálnak, milyen a természetük).⁶²

Az etikai naturalizmus szerint a természeti-történeti ítéletekből normatív következtetéseket lehet levonni: pl. ez a hód jó, mivel erős állkapcsa van. Ha visszaemlékezünk arra, hogy az etikai naturalizmus lényege, hogy a morális jóság megfeleltethető a természeti jóságnak, akkor arra következtethetünk az eddig elmondottakból, hogy az ember esetén szintén valami hasonlóról van szó. Az emberek tekintetében Foot szerint tipikus természeti-historikus ítélet például az, hogy mi emberek társas lények vagyunk, egymással együttműködésben élünk és odafigyelünk mások szükségleteire.⁶³ Ennek megfelelően nekünk, embereknek úgy kell cselekednünk, hogy az hozzájáruljon ehhez a társas együttműködéshez és mások szükségleteihez.⁶⁴ Vagyis az ember természetének tényéből eljutunk egy morális-normatív konklúzióig: az embernek, aki ilyen és ilyen, így és így kell viselkednie. Mindazonáltal az eddig elmondottak alapján az etikai naturalizmus úgy tűnik a Van/Legyen hibába esik.

---

⁵⁹ Vö. Jennifer A. Frey: Neo-Aristotelian Ethical Naturalism, 92-110, In: Tom Angier (szerk.): The Cambridge Companion to Natural Law Ethics, Cambridge, Cambridge University Press, 2019, 95.

⁶⁰ Ezt a terminust szintén Michael Thomson vezette be először, ld.: Michael Thomson: Life and Action: Elementary Structures of Practice and Practical Thought. Cambridge, MA, Harvard University Press, 2008.

⁶¹ Vö. Jennifer A. Frey: Neo-Aristotelian Ethical Naturalism, 92-110, In: Tom Angier (szerk.): The Cambridge Companion to Natural Law Ethics, Cambridge, Cambridge University Press, 2019, 98.

⁶² Ibid, 96-97.

⁶³ Philippa Foot: Natural Goodness. Oxford: Oxford University Press, 2001, 16. DOI: <https://doi.org/10.1093/0198235089.001.0001>

⁶⁴ Vö. Jennifer A. Frey: Neo-Aristotelian Ethical Naturalism, 92-110, In: Tom Angier (szerk.): The Cambridge Companion to Natural Law Ethics, Cambridge, Cambridge University Press, 2019, 101.

II.2. Az etikai naturalizmus és a Van/Legyen hiba

Véleményem szerint a KTJI, illetve az etikai naturalizmus nem esik a Van/Legyen hibába, és ennek okát az alábbiakban szeretném felvázolni. A rend kedvéért azonban meg kell jegyeznem, hogy a lenti érvelés és az érvelés során előadott álláspontok mellett számos más, eltérő tartalmú és irányú metaetikai álláspont is létezik az etikai naturalizmus és a Van/Legyen problémát, vagy egyáltalán a cselekvésre vonatkozó normativitást illetően. A lenti gondolatmenet számos pontját lehet vitatni és számos olyan metaetikai álláspont ismert, amely az érvelés különböző pontjain eleve elvetné a lenti gondolatmenet helytállóságát. Mindazonáltal a lenti gondolatmenettel a fő célom nem egy elmélet helyességének szabatos bebizonyítása (ez bőven meghaladná a jelen tanulmány kereteit), hanem csak annak vázlatos bemutatása, hogy az általam felvázolt gondolatok mentén egyáltalán nem tűnik reménytelennek amellett érvelni, hogy az ÚTJI leegyszerűsítően és – könnyen lehet – elhamarkodottan jár el, amikor a KTJI-t élből elutasítja a Van/Legyen problémára hivatkozva.

Az érvelést Philippa Foot gondolatmenetével kezdem, amely gondolatmenet az etikai naturalista álláspontot a cselekvő személy nézőpontjából, azaz belső nézőpontból (és nem a szokásos spekulatív nézőpontból) vázolja fel: Foot szerint, amikor felmerül a kérdés, hogy hogyan cselekedjünk, mely cselekvés mellett döntsünk, akkor mindenekeelőtt felismerjük, hogy mire van szükségünk a saját kiteljesedésünkhöz és boldogságunkhoz. Tehát olyan tényeket veszünk számba, amelyek arra vonatkoznak, hogy milyen az emberi természetünk és mi az, ami kielégíti a szükségleteinket és mi az, ami a boldogulásunkat előmozdítja.⁶⁵ Az ezt követő lépésben pedig, ezen tények birtokában döntünk arról, hogy hogyan érdemes cselekednünk; mi a helyes (jó) cselekedet, illetve, hogy mit kell tennünk.⁶⁶

---

⁶⁵ Philippa Foot: Rationality and Virtue. In: Philippa Foot: Moral Dilemmas, Oxford: Oxford University Press, 2002, 168. DOI: <https://doi.org/10.1093/019925284X.003.0011>

⁶⁶ Ibid, 167-68. és Jennifer A. Frey: Neo-Aristotelian Ethical Naturalism, 92-110, In: Tom Angier (szerk.): The Cambridge Companion to Natural Law Ethics, Cambridge, Cambridge University Press, 2019, 103.

Először a fenti gondolatmenet kapcsán a cselekvés kitüntetett szerepére szeretném felhívni a figyelmet. Gabriele De Anna az etikai naturalizmus és a Van/Legyen probléma együttes tárgyalása során kiemeli, hogy a cselekvés olyan dolog, amelyet nem lehet tudományos tényekkel leírni vagy megmagyarázni, a cselekedeteket ezzel szemben belső nézőpontból csak megtapasztalni lehet. Azt, hogy az adott cselekedet a fizikai világ mely tényeiből épül fel, csak a cselekvést megtapasztaló személy tudja megmondani. Azaz bizonyos fizikai tények sorozata akkor áll össze egy cselekedetté, ha azt összefogja a cselekvő egyén tudata.⁶⁷ Mindebből pedig az következik, hogy a cselekvés, mint olyan, csak a cselekvő személy nézőpontjából létezik. Emellett a cselekvés azonosításához Gabriele De Anna szerint szükség van arra is, hogy a cselekvő tudatosítson egy olyan célt, amelyért érdemes cselekedni.⁶⁸ Azaz, ahogy Gabriele De Anna fogalmaz, „[a] cselekvések nem olyan tények, amelyeket egy tudós pusztán tudományos módszerekkel azonosíthat és vizsgálhat, hanem a tudományos tények és az egyes szám első személyű nézőpontból érzékelt értékek összefonódásából jönnek létre.”⁶⁹

Másodszor fel szeretném hívni a figyelmet a tények központi jelentősége. Ha belső nézőpontból kell választ adnom arra a kérdésre, hogy hogyan kell cselekednem, akkor kikerülhetetlennek tűnik, hogy először számba vegyem azokat a tényeket, amelyek körbevesznek engem, illetve azokat, amelyeket saját magammal kapcsolatban azonosítok. Ezek a tények bizonyos cselekedetek mellett szólnak, illetve a tényekből bizonyos cselekvési irányok következnek. Például tudom magamról, hogy éhes vagyok, majd egy napja nem ettem, látom, hogy a hűtőben nincs semmi étel, és hogy az utcában nem messze tőlem az éjjelnappali bolt nyitva van. Ezekből a tényekből következik, hogy ahhoz, hogy csillapítsam az éhségemet, le *kell* mennem a boltba élelemért. Vagyis a tényekből egy normatív következtetés adódik. Vagy vegyünk egy másik példát. Épp egy

---

⁶⁷ Gabriele De Anna: *Potentiality, Natural Normativity and Practical Reason*, *The Journal of Value Inquiry* (2018) 52:307–326, 311. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10790-018-9649-6>, Gabriele De Anna tudat helyett az „intenció” szót használja.

⁶⁸ *Ibid.*, 311.

⁶⁹ *Ibid.*

csendes tó partján pihenek, amikor azt látom, hogy valaki a fuldoklik a tóban. Tudom, hogy ha nem segítek a fuldokolón, akkor megfullad. Azt is tudom, hogy képes vagyok rajta segíteni. Mindezek a tények amellet szólnak, hogy segítenem *kell* a fuldokolón. Tehát a tényekből normatív következtetéseket vonok le arra vonatkozóan, hogy miként cselekedjem. Megjegyzem, hogy a – fent már hivatkozott – indok-fundamentalista álláspont pontosan azt a metaetikai elméletet képviseli, hogy a világban vannak olyan tények, amelyek bizonyos cselekedetek mellett szólnak és ez a valami mellett szólás képezi a normativitás lényegét.⁷⁰ Tehát a normatív viszonyokhoz mindenképp szükség van normatív jelentőséggel bíró tényekre. De hogyan rendelkezhetnek a világ objektív tényei normatív jelentőséggel?

Ennek megválaszolásához azt kell látni, hogy a cselekvésről való döntésünk során belső nézőpontból, a cselekvő személy nézőpontjából döntünk. Ahogy Gabriele De Anna kiemeli, a világ bizonyos tényei azért szolgálnak indokul bizonyos cselekvések mellett, mert azok az adott szituációban lévő egyén által kerülnek kiválasztásra az alapján, hogy az egyén mely tényeket lát az adott szituációban relevánsnak a saját maga számára.⁷¹ Amikor az egyén a világra tekint, akkor nem pusztán tudományos tényeket lát, hanem olyan tényeket, amelyek a saját identitása, szükségletei és céljai függvényében állnak elő.⁷² Az így előálló tények nem pusztán tudományos-fizikai tények, hanem normatív jelentőséggel rendelkező tények. Ez egy döntő pontja az érvelésnek: a világ tényei és a cselekvő személy nem különül el egymástól teljesen, hanem egymással kölcsönhatásban léteznek. „Hiba az objektivitást a szubjektivitástól való teljes függetlenség értelmében felfogni”,⁷³ mondja például az etikai naturalizmust képviselő John McDowell. Tehát úgy kerülnek a tények az egyén látókörébe, hogy azok már eleve normatív jelentőséggel

---

⁷⁰ Ld. például a T. M. Scanlon és Derek Parfit által kifejtett metaetikai álláspontot a normativitás lényegéről.

⁷¹ Gabriele De Anna: *Potentiality, Natural Normativity and Practical Reason*, The Journal of Value Inquiry (2018) 52:307–326, 311.

⁷² Vö. Ibid.

⁷³ John McDowell: *Mind, Value, and Reality*, Cambridge, Mass., and London. Harvard University Press, 1998, 180.

Vagy például Hilary Putnam szerint „az elme és a világ együttesen alkotja az elmét és a világot”. Hilary Putnam: *Reason, Truth, and History*, Cambridge, Egyesült Királyság, Cambridge University Press, 1981, xi.

bírnak. Például, ha éhes vagyok, akkor ez a tény indok arra, hogy egyek. Annak a ténynek, hogy éhes vagyok azért van normatív jelentősége, mert tisztában vagyok azzal, hogy ha túl sokáig vagyok éhes, annak nem lesz jó vége.⁷⁴ Egy ténynek tehát azért lesz normatív jelentősége, mert az önmagamról, a saját természetemről, a saját szükségleteimről való tudás miatt bizonyos tények normatív jelentőségre tesznek szert. Vagy például a barátaim elhívnak focizni. Ez a tény (ti, hogy elhívtak focizni) indok lesz amellett, hogy elmenjek velük focizni, azért, mert tudom magamról, hogy nagyon szeretek focizni és jól is tudok focizni. Vagy, ha például tűzoltó vagyok, ez szintén egy olyan tudás önmagamról, amely alapvetően befolyásolja a cselekedeteim irányát: ha egy égő házat látok, akkor nem sétálhatok csak úgy el mellette, hanem az égő hát ténye indok lesz amellett, hogy munkába álljak és megkíséreljem eloltani a tüzet. (Mindazonáltal az a kérdés, hogy a tények miképpen rendelkeznek normatív jelentőséggel (ha egyáltalán rendelkezhetnek normatív jelentőséggel), egy meglehetősen széles körben tárgyalt és közel sem egyértelműen megválaszolható kérdés.⁷⁵ A jelen tanulmány szempontjából végeredményben nem is az a fontos, hogy ez hogyan történik, hanem az, hogy a tények a belső nézőpontból normatív jelentőséggel bírnak.)

Összefoglalva a fentieket: a cselekvés, a tények és a belső nézőpont fogalmainak vizsgálata mentén az a gondolat rajzolódott, ki, hogy a cselekvő személy horizontján a belső nézőpontból normatív jelentőséggel bíró tények jelennek meg, és ezek a tények indokul szolgálnak számára bizonyos cselekedetek mellett. A normatív jelentőséggel bíró tényekből normatív következmények adódnak. A Van/Legyen probléma tehát nem jelentkezik, mert a tények a belső nézőpont miatt már eleve normatív színezetben jelennek meg a cselekvő személy számára a cselekvés szempontjából. Mindazonáltal többször azt tapasztaljuk, hogy a tények nem feltétlenül csak a belső nézőpontból szólhatnak valamely cselekedet mellett. A korábbi példánál maradva, ha külső

---

⁷⁴ Gabriele De Anna: *Potentiality, Natural Normativity and Practical Reason*, *The Journal of Value Inquiry* (2018) 52:307–326, 311.

⁷⁵ Ld. pl. Brian Bix: *The Nature of Law and Reasons for Action. Problema. Anuario de Filosofía y Teoría Del Derecho* 1 (5): 399-415, 410.

nézőpontból a nyaralóm ablakából azt látom, hogy valaki fuldoklik és a fuldokló mellett a parton látok egy úszómestert, akkor azt gondolom, hogy az a tény, hogy a vízben valaki fuldoklik, indok arra, hogy az úszómester segítsen a fuldoklónak. Én a nyaralóm ablakából külső szemlélő vagyok, mégis, úgy tűnik számomra, hogy a tényekből normatív következtetés adódik. Hogyan lehetséges ez? Gabriele De Anna szerint úgy, hogy az, aki külső nézőpontból rátekint egy szituációra (pl. én a nyaralóm ablakából a fuldoklóra és az úszómesterre), beleéli magát a potenciálisan cselekvő személy szituációjába, azaz behelyezkedik az ő nézőpontjába.⁷⁶ Azért tudom a nyaralóm ablakából azt mondani, hogy az úszómesternek indoka van a fuldoklót kimentenie a vízből, mert az úszómester nézőpontjából tekintek a szituációra. Vagyis végeredményben nem lépek ki az egyes szám első személyű nézőpontból, mert az úszómester behelyezkedett nézőpontjából tekintek a szituációra. Ezért csak annyiban lehetséges a Van/Legyen probléma áthidalása a külső nézőpontból, amennyiben bele tudok helyezkedni a cselekvő személy nézőpontjába, aki számára a tények normatív jelentőséggel jelennek meg. Azonban álláspontom szerint ez a behelyezkedés sosem lehet tökéletes, és minél kevesebb információnk van arról a szituációról és arról a személyről, amelybe behelyezkedünk, annál pontatlanabb következtetésre jutunk azügyben, hogy mit *kell* tenni az adott szituációban. Mindazonáltal a pontatlanság nem változtat azon, hogy a tényekből külső nézőpontból is képesek vagyunk normatív következtetéseket levonni anélkül, hogy Hume guillotine-ja fenyegetne minket.

Még egy fontos kérdés maradt: a fenti elmélet miért segítség a KTJI számára? A fenti megfontolások alapján miért lenne központi jelentősége annak, hogy milyen az emberi természetünk (vagy másképp: mi az emberi természet lényege, funkciója) abból a szempontból, hogy hogyan kell cselekednünk? Az emberi természetről szóló faktuális állítások miként képezik alapját az arról szóló normatív állításoknak, hogy miként kell cselekednünk? Ez a kérdés részben már megválaszolásra került: amikor eldöntjük, hogy

---

⁷⁶ Gabriele De Anna: *Potentiality, Natural Normativity and Practical Reason*, The Journal of Value Inquiry (2018) 52:307–326, 311.

hogyan cselekedjünk, akkor először azt ismerjük fel, hogy mire van szükségünk a saját emberi kiteljesedésünkhöz és boldogságunkhoz. Vagyis olyan tényeket veszünk számba, amelyek arra vonatkoznak, hogy milyen az emberi természetünk, mi az identitásunk és mi az, ami kielégíti a szükségleteinket és mi az, ami a boldogulásunkat előmozdítja.⁷⁷ Ezek a tények azok, amelyek normatív jelentőséget kölcsönöznek a világ tényeinek. A kérdés részletes megválaszolásához azonban a következő pontban bemutatom röviden Korsgaard és Bertea elméletét, amelyek azt gondolom, kiváló például szolgálnak arra, hogy az ember természetének tényei normául szolgálnak az emberi cselekvések számára.

II.3. Korsgaard és Bertea elmélete

Az alább bemutatásra kerülő elméletet Christine Korsgaard dolgozta ki, majd azt némileg eltérő hangsúlyokkal és tartalommal Stefano Bertea megújította. Noha az elmélet megközelítésében kantianus alapokon nyugszik (anélkül, hogy a kanti metafizikát megtartaná), mégis, egy olyan friss lehetőséget kínál a természetjog számára, amely álláspontom szerint megmutatja, hogy van kiút a Van/Legyen hiba okozta bizonytalanságból. Korsgaard és Bertea teljes elméletének bemutatása meghaladná a tanulmány kereteit, de a teljes elmélet bemutatására nincs is szükség: az elméletet azon része kerül részletezésre, amely az etikai naturalizmust és a Van/Legyen problémát érinti.

Korsgaard abból indul ki, hogy az embernek öntudata van és ez megkülönbözteti más élőlényektől. Az ember öntudata révén képes reflektálni önmagára. Amikor reflektálunk, akkor önképet alkotunk. A normativitás dimenziója az öntudatból és az öntudat által lehetővé tett reflexióból ered, ugyanis a reflexió révén a saját mentális folyamatainkat reflektív módon szemügyre tudjuk venni és meg tudjuk őket kérdőjelezni, felül tudjuk őket vizsgálni.⁷⁸ Az emberi cselekvés – szemben az állati cselekvéssel – nem automatikus, ugyanis minden cselekvés előtt felülvizsgálom, hogy azok az impulzusok,

---

⁷⁷ Philippa Foot: Rationality and Virtue. In: Philippa Foot: Moral Dilemmas, Oxford: Oxford University Press, 2002. 168.

⁷⁸ Christine M. Korsgaard (szerk.): The Sources of Normativity. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, 93.

amelyek engem érnek, indokokként szolgálhatnak-e a cselekvésre vagy sem. Azt, hogy mit fogadunk el indokokként, azon múlik Korsgaard szerint, hogy mely cselekvés fejezi ki a leginkább az önképünket.⁷⁹ A cselekvés indokává az válik, amelyet a reflexió során nem vetek el és így kiállja a reflexió próbáját. Mivel a reflexió során egyben önképet is alkotunk, azokra az indokokra hallgatunk, amelyek segítenek önmagunk identitását megkonstruálni, vagyis azokra, amelyek a valóságban is létrehozzák, illetve megfelelnek annak az önképnek, amelyet a reflexió során megtapasztaltunk.⁸⁰ Az fogja meghatározni, hogy milyen elv szerint cselekszem (azaz milyen elv szerint választom ki az impulzusok közül a cselekvésem indokait), ahogy magamra gondolok. A normativitás, a normatív erő Korsgaard elméletben alapvetően abban áll, hogy az identitásunk nyomást gyakorol ránk; az identitásunknak meg kell felelnünk a cselekedeteink által.

Korsgaard álláspontja etikai naturalista alapokon (is) nyugszik, mivel Korsgaard szerint az emberi cselekvés funkciója nem más, mint az önkonstitúció, mivel az ember a cselekvéseken keresztül konstituálja önmagát.⁸¹ Az önkonstitúció a cselekvés lényege, ugyanúgy, ahogy például a háznak az a lényege, hogy lakhelyként szolgáljon. Ebből pedig következik, hogy miért bizonyos módon kell cselekedni: úgy kell az embernek cselekednie, hogy önmagát konstituálja, azaz létrehozza önmagát.⁸² Tehát Korsgaard alapgondolata azért naturalista, mert a dolog lényege (funkciója) egyben normatív alapként is szolgál: a cselekvés lényege az önkonstitúció, ezért a helyes (jó) cselekvés az, amellyel az ember önmagát konstituálja.⁸³ Az önképünk a normativitás eredője, hiszen a cselekedeteinknek meg kell felelniük ennek az önképnek és azt a cselekedeteknek állandóan reprodukálniuk kell.

---

⁷⁹ Ibid, 93-94.

⁸⁰ Ibid, 100.

⁸¹ Christine M. Korsgaard: Self-Constitution. Oxford, Oxford University Press, 2009, 35. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199552795.001.0001>

⁸² Matthew Silverstein: Teleology and Normativity (214-240), In: Russ Shafer-Landau (szerk.): Oxford Studies in Metaethics, Volume 11., 217. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198784647.003.0009>

⁸³ Vö. hasonló gondolatokért: Ibid, 222

Korsgaardhoz nagyon hasonló Bertea álláspontja, aki a cselekvés elemzéséből indul ki. Szerinte jellemzően emberi cselekedet alatt nem spontán, hanem reflexív cselekedetet értünk. Továbbá a cselekedetnek, azt helyesen megragadva, célja van, azt kontrolláljuk és véghez akarjuk vinni.⁸⁴ Ez azonban még nem elég, mert kell egy elv is, ami alapján cselekszünk. A cselekvés kiindulópontja egy elv, amely mentén cselekszünk.⁸⁵ A helyesen felfogott cselekedetet tehát nem a reakció jellemzi (hiszen nem spontán módon reagál egy impulzusra), hanem a proaktivitás, mert távlati célok megfogalmazása mellett, elvszerűen, a konkrét impulzusoktól bizonyos mértékben függetlenül történik. Az elvszerű cselekedet ily módon megtöri a folytonosságot a világból minket érő impulzusok és a rájuk adott ösztönszerű reakciók között.⁸⁶ Ez pedig azzal jár, hogy amikor cselekszünk – ahogy Bertea mondja – akkor függetleníjük magunkat bizonyos fokig attól, hogy az adott szituáció önmagában mire hív, ehelyett mi irányítjuk azt, hogy az adott szituációban hogyan cselekszünk.⁸⁷ Tehát a cselekedeteket irányító elvek több esetben megakadályozzák, hogy ösztönösen, reaktív módon cselekedjünk. Az elvek mozgatói is a cselekedetünknek. Ez azért fontos, mert ez az elvszerű cselekedet megnyitja az utat – vagy másképp: létrehoz egy olyan teret – amely szerint másképp is cselekedhetünk, mint ahogy azt az impulzusok kívánják.⁸⁸ Azonban ahhoz, hogy terveket, elveket fogalmazzunk meg saját magunk számára, Bertea szerint szükségünk van a világ egy előzetes megértésére, annak érdekében, hogy reflektálni tudjunk a minket érő impulzusokra.⁸⁹ Ezt Bertea reflektivitásnak hívja. A reflektivitás az a képesség, hogy reflektálni tudunk a helyzetünkre.⁹⁰ A reflexió során az impulzusokat átalakítjuk indokká, amit azért tudunk megtenni, mert racionális élőlények vagyunk.⁹¹ Mivel pedig autonómiával is rendelkezünk,

---

⁸⁴ Vö. Stefano Bertea: *Law and Obligation: Outlines of a Kantian Argument*, 205.

⁸⁵ Stefano Bertea: *Law and Obligation: Outlines of a Kantian Argument*. (199-2018) In: Bertea, G. Pavlakos (szerk.): *New Essays on the Normativity of Law*, Hart Publishing, 2011, 206.

⁸⁶ Ibid. 207.

⁸⁷ Ibid. 208.

⁸⁸ Ibid. 208.

⁸⁹ Stefano Bertea: *The Normative Claim of Law*. Hart Publishing, 2009, 197. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.2112944>

⁹⁰ Ibid, 198.

⁹¹ Ibid, 99.

ezért saját magunk számára autoritással bírunk. Az autonómia azt jelenti, hogy saját magunknak szabunk célokat és elveket, ahelyett, hogy másokra, külső körülményekre hallgatnánk a cselekvés során. Az autonómia mindemellett azt is magával vonja, hogy az elveket a sajátunkként ismerjük el.⁹² Továbbá az autonómia miatt az elvek, amelyeket választunk magunknak, meg is határozzák az identitásunkat.⁹³

A normativitás az embernek a saját magáról alkotott önképében (identitásában) gyökerezik. A reflexió során egy önképet formálunk magunkról, melynek Bertea szerint két formája van: egyrészt egy minimális tartalma, ami minden emberre igaz és amit nem változtathatunk meg, és egy olyan, amelyik rajtunk múlik.⁹⁴ „A »Mit kellene tennünk?« kérdés csak akkor válaszolható meg, ha van egy képünk arról, hogy kik vagyunk”.⁹⁵ A következő sorokat érdemes szó szerint is idézni Berteától:

„Leíró szerepében a [az emberről alkotott] koncepció számot ad az emberi lények általános szerkezetéről, meghatározva azokat a tulajdonságokat, amelyekkel minden cselekvő szubjektum rendelkezik. Az [emberről alkotott] koncepció azonban normatív erőt is hordoz, mivel olyan modellt határoz meg, amelyet egyetlen ember sem engedhet meg magának, hogy figyelmen kívül hagyjon anélkül, hogy ezáltal ne kerülne ki az emberi cselekvés határaiból, és így ne sértené meg a szubjektumot a gyakorlati szférában kifejező szervezőelvet. A minimálisan szükséges önfelfogás tehát szükségszerű alapot biztosít, azt a nélkülözhetetlen horizontot, amelyből kiindulva emberi lényként konstituáljuk magunkat. (...) Végző soron a minimálisan szükséges önfelfogás kikényszerít bizonyos gyakorlati döntéseket, azokat, amelyek az emberi cselekvőképesség alapvető képességeinek megőrzésére és előmozdítására irányulnak, és kizár bizonyos másokat, azokat, amelyek éppen az ellenkező irányba mutatnak, és akadályozzák az emberi cselekvőként való boldogulásunkat, vagy akár az emberi cselekvőképességgel összhangban lévő módon való cselekvésünket. Ebben a normatív funkcióban a minimálisan szükséges önfelfogás a gyakorlati ész normativitásáért felel.”⁹⁶

Korsgaard és Bertea fenti elméletéből az alábbi lényeges pontokat szeretném kiemelni. Mindenekelőtt azt, hogy az elméletük radikális módon a cselekvő személy nézőpontjából,

---

⁹² Ibid, 201.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid, 209.

⁹⁵ Ibid, 211.

⁹⁶ Ibid, 209-210.

azaz belső nézőpontból kérdez rá a cselekvényre ható normativitásra. Másodsor, hogy a cselekvő nézőpontból a sajátos értelemben vett emberi természet is megjelenik a reflexión keresztül: ez az emberi természet a saját önképem, illetve az önképem természete. Az önképem az, amely meghatározza a cselekedeteim irányát, vagyis pontosabban azt, hogy mely tényeket minősíték indokoknak és mely indokokat választok a cselekedeteim alapjául. Harmadszor, hogy elméletükben a Van/Legyen probléma nem merül fel. Azt gondolom, ennek az az oka, hogy az a kérdés, hogy hogyan *kell* cselekednem csak azáltal merülhet egyáltalán fel, hogy reflektálok arra, hogy ki vagyok, milyen ember vagyok, azaz tudatosítom magamban az önképemet. Ilyen értelemben a Van és a Legyen szférája bár elkülönül, mégis, a cselekvés során összeforr egymással, hiszen a kettő együtt teszi lehetővé a jellegzetes emberi, reflektált cselekvést. Ahogy az előző pontban láttuk, ez egészen pontosan úgy válik lehetővé, hogy a világ tényei a cselekvő személy szemüvegén (azaz a cselekvő személy reflektív önképén) keresztül normatív színezetet kapnak: itt olvad össze a Van és a Legyen szférája a belső nézőpontból.

II.4. Következtetések és konklúzió

John Finnis szerint a jog elsődleges valósága nem a jog fogalmi tisztaságában vagy abban keresendő, hogy milyen szabályok kerülnek elfogadásra. Noha ezek is fontosak, a jog lényege abban áll, hogy felhív arra, hogy valamilyen módon cselekedjünk.⁹⁷ A természetjogi vizsgálódás, mint a pozitív jog mögött megzúzódó elmélet – a belső nézőpontból vizsgálva – arra keresi a választ, hogy hogyan kell cselekednem, milyen a helyes cselekvés. Így az, hogy természetjognak megfelelő-e a pozitív jog, az alapján dönthető el, hogy a konkrét pozitív jogszabály olyan magatartásra kötelez-e, amely egybevágh, illetve előmozdítja azokat a cselekvéseket, amelyeket az egyénnek helyes lenne megtennie a természetjog szerint (pontosabban a természetjogi gondolkodás kiindulópontja szerint, tekintve, hogy a természetjog nem csak a helyes cselekvés

---

⁹⁷ John Finnis: Describing Law Normatively (2003), In: John Finnis: Philosophy of Law, Collected Essays Volume IV., Oxford, Oxford University Press, 2011, 28-29. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580088.001.0001>

elméletével, hanem a közjával, az autoritás természetével stb. is foglalkozik). Ahogy arra fent utaltam, ez a finnisi jogelméletében úgy jelenik meg, hogy a pozitív jog lényege a közjót előmozdítani, a közjó pedig nem egyéb, mint az az állapot, amelyben az társadalom tagjai a lehető legteljesebben részt vehetnek az alapértékekben. Másképp fogalmazva: a közjó, amelyet a jogszabályoknak elő kell mozdítania, az a helyzet, amelyben minden ember úgy képes cselekedni, ahogy ideális esetben cselekedniük *kell*. A pozitív jognak tehát elő kell mozdítania és védelmeznie kell azt, hogy a társadalom tagjai a természetjog által helyesnek ítélt módon cselekedhessenek. A jelen tanulmány a természetjogi elmélet gyökerét, kiindulópontját vizsgálta, vagyis azt, hogy ideális esetben hogyan *kell* cselekednie az embernek. Nem tét nélküli, hogy erre a kérdésre milyen választ adunk, hiszen a finnisi természetjog szerint mindezek védelme, előmozdítása és koordinálása a pozitív jog feladata.⁹⁸

A tanulmány első részében bemutattam, hogy az ÚTJI szerint az embernek aszerint kell cselekednie, amire a finnisi alapértékeket megjelenítő alapelvek felszólítják. Mivel ezek az alapelvek már eleve magatartásszabályok (pl. úgy *kell* cselekednem, hogy az életet előmozdítsam), a KTJI-vel szemben az ÚTJI nem eshet abba a hibába, hogy a tényekből von le normatív ítéleteket: az ÚTJI a legelemibb normatív ítéleteket (az alapelveket) már eleve adottnak, magától értetődőnek és másra vissza nem vezethetőnek tartja. Az ÚTJI-vel szembeni kritikám éppen ebből a másra vissza nem vezethetőségből indult ki. Azt állítottam, hogy a finnisi alapelvek anélkül utasítanak a cselekvés irányát illetően, hogy bármiféle indokot magukban foglalnának arra vonatkozóan, hogy miért kéne az alapelveknek megfelelően cselekednem. Azaz a finnisi gondolatmenetből álláspontom szerint két dolog hiányzik: egyrészt azok a tények, amelyek amellettszólnak, hogy mit van indokom megtenni, másrészt maga a normativitás, amely nem más, mint egy reláció az indokul szolgáló tények és azon cselekvések között, amelyekre ezek a tények indokul szolgálnak.

---

⁹⁸ Berteau is hasonlóképp gondolkodik, ld.: Stefano Berteau: *The Normative Claim of Law*. Hart Publishing, 2009, 225-271.

A tanulmány második részében igyekeztem kimutatni, hogy a KTJI nem esik a Van/Legyen hibába, így nincs szükség az ÚTJI – álláspontom szerint valódi normativitást nélkülöző – alapelveihez fordulni. Ehhez bemutattam az etikai naturalizmust, mint a KTJI metaetikai alapját. Az etikai naturalizmus legfőbb gondolata az, hogy az ember természete, illetve az ember természetéről szóló természeti-historikus ítéletek normául szolgálnak morális állítások számára, azaz az ember lényege (funkciója) meghatározza, hogy az embernek mit kell tennie ahhoz, hogy a lényegének megfelelően, vagyis helyesen cselekedjen. Ezt követően az etikai naturalizmus a belső nézőpontból is igyekeztem röviden bemutatni. A belső nézőpontból szintén az ember lényegén van a hangsúly: úgy kell cselekednem, hogy a természetemnek, lényegemnek megfelelően járjak el.

Felmerült azonban, hogy a fejtegetéseim pontosan abba a hibába esnek, amelyet az ÚTJI el kívánt kerülni, nevezetesen, hogy tényállításokból normatív állításokra következtet a cselekvő személy, amikor a tényekből indul ki a cselekvés irányát illetően. Ezért részletesen igyekeztem kimutatni, hogy az a cselekvő személy, aki a belső nézőpontból kérdez rá arra, hogy hogyan kell cselekednie, nem esik a Van/Legyen hibába még akkor sem, ha valóban tényekből von le normatív ítéleteket. Ennek oka az, hogy a világ tényei a cselekvő személy számára a belső nézőpontból normatív jelentőséggel bírnak, hiszen a cselekvő személy mintegy „beleviszi” a normatív szempontból közömbös világba a saját identitását, azt, hogy mi az ő természete, céljai és értékei. Azt, hogy ezt a cselekvő személy miképp teszi ezt, Korsgaard és Bertea elméletei világították meg. Korsgaard és Bertea szerint, amikor cselekszünk, akkor a cselekvés első lépése a reflexió, amely által szükségszerűen önképet alkotunk magunknak. Az önképünk az identitásunk, a legsajátabb természetünk. Ez az önkép Bertea szerint kettős: létezik egy minimális önkép, amely minden ember számára azonos, és létezik egy csak rám jellemző identitás is. Az önképünk az, amelyen keresztül szemléljük a világ tényeit és amelyen keresztül a világ tényei, impulzusai normatív színezetűvé, azaz indokká válnak. Az indokok pedig valamely cselekedet mellett szólnak, tehát normatív erővel rendelkeznek. Az etikai naturalizmus döntő Korsgaard és Bertea gondolkodásában is, hiszen az önképünk, a saját

magunk alkotta identitásunk az, amely az ember lényege, és ezért az ember akkor cselekszik helyesen, ha az identitásának megfelelően cselekszik. És megfordítva, egy cselekedet akkor helyes, ha az ember minimális, minden emberre jellemző természetét és a legsajátabb, csak az adott emberre jellemző természetet (identitást) alkotja újra az adott cselekedettel. Ez az önkonstitúció a cselekvés lényege. Korsgaardék elmélete tehát, úgy gondolom, alkalmas a természetjogi megjelölésre (még ha ők soha nem is használják ezt a jelzőt az elméletük jellemzésére), amennyiben az ember természetének tényei normául szolgálnak a helyes cselekedeteket illetően. Azaz talán nem túlzás azt állítani, hogy Korsgaard és Berteau normativitásról szóló elmélete⁹⁹ az általam KTJI-ba tartozó elméletnek minősül. Korsgaardék elmélete azonban elkerüli a Van/Legyen hibát, vagyis ez az elmélet egy olyan utat és lehetőséget jelent a KTJI számára, amely nem esik a Van/Legyen hibába, anélkül, hogy a természetjogi jellegét elveszítené.

Az is látni kell a fentiek alapján, hogy a Korsgaardék elmélete – amellett, hogy elkerüli Hume guillotine-ját – könnyedén megbirkózik azokkal a kritikákkal is, amelyekkel az ÚTJI-t illetem. Először is, a normativitás, mint reláció kifejezetten megjelenik Korsgaardéknál, hiszen a világ – szubjektum által normatív jelentőséggel felruházott – tényei szólnak a cselekedetek mellett a cselekvő személy számára. Emellett, mivel a normativitásra jellemző „valami mellett szólás” megjelenik, arra a kérdésre is könnyű választ adni, hogy miért kell úgy cselekednem, ahogy az általam azonosított normatív indokok szerint cselekednem kell. Ennek első oka egyszerűen az, hogy azért, mert itt valódi normatív indokokat azonosítok (pl. ha valaki mellettem fuldoklik akkor indokom van segíteni rajta) és mint ilyenek, a normativitásuk miatt eleve nyomást gyakorolnak rám. A másik ok az, hogy – ahogy Korsgaardnál és Berteáunál részletesen bemutattam – a normativitás eredője Korsgaardék elméletében az, hogy az önképem normatív nyomást gyakorol rám, amely azzal jár, hogy az önképemnek megfelelően kell cselekednem. A reflexió során azonosított önképünk a normativitás eredője, hiszen a cselekedeteinknek

---

⁹⁹ Mivel a két elmélet nagyon hasonlít egymásra, egy elméletként kezelem őket.

meg kell felelniük ennek az önképnek és azt a cselekedeteknek állandóan konstituálnia kell.

Ahogy a bevezetőben jeleztem, jelen tanulmány nem kritikája kívánt lenni az ÚTJI-nak, inkább afelé kívánt egy járható utat mutatni, hogy a KTJI egy ma is képviselhető alapálláson nyugszik, sőt, ezt anélkül lehet képviselni, hogy az ÚTJI-vel szemben felhozott kritikákkal szembesülni kéne.